

FILOZOFICKÁ FAKULTA, MASARYKOVA UNIVERZITA, BRNO

Kabinet informačních studií a knihovnictví

Akademický rok:

2015/2016

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno a příjmení	David Kudrna
UČO	427643
Imatrikulační ročník	2013
Kontaktní e-mail	427643@mail.muni.cz

Název tématu:

Informační vzdělávání jako nástroj inkluze v neformálním prostředí

Název tématu anglicky:

Information Education as a Tool of Inclusion in Informal Education Setting

Rozpracovat osnovu (jako přílohu):

1. Popis problému, který bude v práci řešen
2. Rešerše zpracovaných diplomových prací v rámci celé MU včetně anotací (stav problematiky)
3. Cíl diplomové práce
4. Metody zpracování diplomové práce
5. Základní odborná literatura s ohledem na současný stav řešené problematiky

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D.

Vyjádření vedoucí práce:

Souhlasím s vedením diplomové práce.

Podpis:

Datum:

Podpis diplomanta:

Podpis:

Datum:

1. Popis problému, který bude v práci řešen

„Dnešní společnost je stále více závislá na ICT, které se již staly nezbytnou pomůckou při mnoha lidských činnostech.“¹

Nástup a rozvoj tzv. informační společnosti s sebou přináší nejen mnoho nových výzev a příležitostí, ale i problémů, které je nutné řešit.² Schopnost efektivní práce s informacemi a s ICT se stává klíčovou kompetencí moderního člověka a právě z toho důvodu roste význam a hodnota informačního vzdělávání, které má za úkol tuto kompetenci podporovat a rozvíjet.³ Důležitou (možná dokonce až primární) úlohu v informačním vzdělávání mají knihovny. Knihovny zcela nepochybně mění v informační společnosti své postavení, podle akčních plánů pružně reagují na současné potřeby populace, rozšiřují svoje služby o kurzy, workshopy atp. a pronikají stále více do oblasti vzdělávání neformálního charakteru.⁴

Dalším aktuálně řešeným tématem je inkluze v hlavním vzdělávacím proudu. Smyslem inkluzivního vzdělávání je poskytnout rovný přístup ke vzdělávání všem žákům, současně by mělo fungovat jako prevence sociální exkluze, respektive sloužit jako nástroj integrace nejen jedinců, ale i celých skupin. Inkluzivní vzdělávání ve formálním prostředí je mezi pedagogy a odborníky v České republice velmi diskutováno, je stále ve vývoji a obsahuje řadu nedostatků i otazníků – přitom v mnoha státech EU je dnes inkluzivní vzdělávání v hlavním vzdělávacím proudu běžným a dobře fungujícím standardem.⁵

I v České republice již existují projekty neformálního vzdělávání, které podporují inkluzi. Jejich principem je propojit neformální vzdělávání neziskových organizací, které pracují s dětmi a mládeží ve volném čase s inkluzí hlavního vzdělávacího proudu.⁶ Nicméně průnik informačního a inkluzivního vzdělávání zůstává prozatím neprozkoumanou oblastí. **Předmětem bakalářské práce tedy bude zjistit, jakým způsobem lze využít informační vzdělávání jako nástroj inkluze v neformálních prostředích (především v knihovnách).**

¹ KOVÁŘOVÁ, Pavla. *Trendy v informačním vzdělávání*. 1. vyd. Zlín: VeRBuM, 2012, 154 s. ISBN 978-80-87500-18-7.

² Tamtéž.

³ NEJEZCHLEBOVÁ, Jana, HÁJKOVÁ, Zuzana, LEPAROVÁ, Jana. Informační vzdělávání uživatelů - sekce IVU začíná pracovat. *Ikaros* [online]. 2010, ročník 14, číslo 3 [cit. 2015-11-05]. urn:nbn:cz:ik-13394. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/13394>

⁴ MINISTERSTVO KULTURY ČR. *Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011 – 2015 včetně internetizace knihoven: Knihovny pro EVROPU 2020*. Praha, 2011. Dostupné také z: http://www.mkcr.cz/assets/literatura-a-knihovny/Koncepce_rozvoje_knihoven_2011-2015.pdf

⁵ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016-2018*. Praha, 2015. Dostupné také z: http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/apiv_2016_2018.pdf

⁶ Uznávání neformálního vzdělávání. *Klíče pro život: Rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním prostředí* [online]. Praha: Neuvedeno, 2009 [cit. 2015-11-05]. Dostupné z: <http://znv.nidv.cz/projekty/realizace-projektu/klice-pro-zivot/uznavani-neformalniho-vzdelavani>

2. Rešerše zpracovaných diplomových prací v rámci celé MU včetně anotací

Informační vzdělávání a inkluze jsou aktuální témata a pod záštitou Masarykovy univerzity vzniká mnoho diplomových prací, které se na tyto oblasti zaměřují. Drtivá většina těchto prací vzniká na půdě Filozofické a Pedagogické fakulty, přičemž studenti obvykle řeší buď informační vzdělávání, nebo inkluzi. Průnik informačního vzdělávání a inkluze, jinak dvou samostatných fenoménů, zůstává prozatím neprozkoumán. Z tohoto důvodu je rešerše pomyslně rozdělena na práce, které se věnují informačnímu vzdělávání a na práce, které se věnují inkluzi. Současně jsem při tvorbě rešerše kladl důraz na to, aby se charakter a smysl níže zmíněných prací přibližoval k průniku obou témat a bylo na ně možné navázat, případně z nich vycházet, v kontextu **neformálního prostředí**.

- 1) **ZÁVODNÝ, Lukáš.** *Herní principy jako forma motivace v informačním vzdělávání.* Brno, 2014. **Bakalářská diplomová práce.** Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce Mgr. Zdeněk Záhora. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/399511/ff_b/

Autor rozdělil práci na dvě poloviny. V první polovině práce je rozsáhle pojednáno o teorii her, jsou představeny druhy zábavy, principy her a interakce – to vše v pojetí více směrů, dle různých definic a odborníků. Druhá polovina je věnována hrám, které podporují informační vzdělávání a zvyšují informační gramotnost. Tyto hry jsou nejen porovnávány podle teoretických měřítek z první poloviny práce, ale autor dále zkoumá, jakým způsobem vybrané hry informační gramotnost rozvíjí a také to, jaké oblasti informační gramotnosti tyto hry pokrývají.

- 2) **MINAŘÍKOVÁ, Pavla.** *Konektivistický přístup k výuce informačního vzdělávání.* Brno, 2014. **Bakalářská práce.** Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce Mgr. Michal Černý. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/361548/ff_b_b1/

Velmi kvalitně zpracovaná a výborně hodnocená bakalářská práce představuje konektivismus, jeden ze základních pedagogických směrů a navrhuje jeho využívání pro informační vzdělávání. Po představení konektivismu, jeho principů a teorií se autorka od třetí kapitoly věnuje právě kompatibilitě konektivismu a informačního vzdělávání. V práci je často zmiňován web 2.0, který dle obecných měřítek a definic spadá do konektivistické koncepce a autorka tuto myšlenku dále prakticky rozvíjí. Pomocí smysluplných a dobře stavěných argumentů prokazuje, proč je právě konstruktivismus vhodné více využívat v souvislosti se zvyšováním informační gramotnosti.

- 3) **SENČÁKOVÁ, Olga. *Podpora informační gramotnosti pomocí digitálního storytellingu*. Brno, 2015. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce Mgr. Gabriela Šimková. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/392137/ff_b/**

Bakalářská práce se zaměřuje na trend digitálního storytellingu. Vyprávění příběhů pomocí informačních a komunikačních technologií je v úvodu stručně představeno, větší část práce se věnuje možnostem využití digitálního storytellingu ve vzdělávání, přičemž je kladen důraz na informační vzdělávání a gramotnost. Autorka mapuje situaci v České republice, podrobněji rozebírá implementaci do výuky a definuje oblasti informační gramotnosti, které lze touto metodou posilovat a rozvíjet, dále poukazuje na výhody tohoto nástroje.

- 4) **INDRÁKOVÁ, Marie. *Rozvoj informační a počítačové gramotnosti v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež*. Brno, 2014. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce PhDr. Michal Lorenz, Ph.D. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/362132/ff_m/**

Magisterská diplomová práce řeší informační vzdělávání v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Autorka v teoretické části přibližuje termíny jako informační exkluze, informační inkluze a digitální propast. Pozornost je věnována především nějakým způsobem sociálně znevýhodněným osobám. Digitální a informační propast je vnímána jako příčina sociálního vyloučení a autorka přináší koncept designu informačního vzdělávání, jehož cílem je tuto bariéru snížit, ideálně odstranit. Součástí práce je i vyhotovená metodika počítačových lekcí.

- 5) **SKUHROVCOVÁ, Veronika. *Výuka paměťových technik v informačním vzdělávání: přínosy a návrh seminářů*. Brno, 2014. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce Mgr. Dagmar Chytková. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/400172/ff_b_a2**

Autorka v teoretické části práce okrajově představuje podstatu informačního vzdělávání. Smyslem této bakalářské práce je za pomoci informačního vzdělávání podpořit efektivitu přemýšlení a zlepšit využívání paměti. V souvislosti s tím je v teoretické části pojednáno také o mozku a jeho činnosti i o paměti. Význačná část textu je věnována paměťovým technikám a mnemotechnickým pomůckám (metoda Loci, metoda asociačních technik, atp.) Výstupem praktické části jsou metodické listy vycházející z teorie. Metodické listy jsou designovány pro potřeby knihoven a jejich kurzů.

- 6) FERDOVÁ, Jitka. *Výukové strategie podporující inkluzi ve vzdělávání*. Brno, 2014. **Magisterská diplomová práce**. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce Mgr. Lenka Hloušková, Ph.D. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/342414/ff_m_b1/

Práce se soustředí na inkluzivní vzdělávání. Autorka v teoretické části inkluzi popisuje nejen obecně, ale i z ekonomického a sociálního pohledu. Důležitou součástí práce je rozbor pedagogických metod inkluzivního vzdělávání a proinkluzivních nástrojů, které inkluzi podporují. V praktické části (založené na polostrukturovaných rozhovorech) zkoumá, jak a jaké nástroje inkluze jsou v praxi reálně uplatňovány.

- 7) ŠTĚPÁNKOVÁ, Ivana. *Inkluzivní vzdělávání očima učitelů*. Brno, 2015. **Magisterská diplomová práce**. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce Mgr. Kateřina Trnková, Ph.D. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/350288/ff_m

Autorka v práci vysvětluje termíny inkluze a integrace a poukazuje na rozdíly mezi nimi. Dále popisuje současnou situaci a úroveň inkluzivního vzdělávání v České republice a poskytuje modely ideálního inkluzivního vzdělávání. Okrajově je pojednáno i o inkluzi při využití ICT. Praktická část, realizovaná metodou rozhovorů, analyzuje především připravenost učitelů a jejich osobní postoje k inkluzi.

- 8) JANÍKOVÁ, Veronika. *Inkluzivní vzdělávání pro rozvoj sociálního začlenění*. Brno, 2011. **Bakalářská práce**. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce Doc. PhDr. Věra Vojtová, Ph.D. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/283303/pedf_b

Autorka bakalářské práce řeší legislativu, která se vztahuje i inkluzivnímu vzdělávání a dále s touto legislativou pracuje. Popisuje strategie inkluzivního vzdělávání, které jsou všeobecně uznávány jako efektivní. Důležitou součástí práce je porovnávání České republiky s ostatními vybranými státy Evropské unie a představení podpůrných projektů, které napomáhají lidem se speciálními potřebami.

- 9) KREJČÍKOVÁ, Jana. *Edutainment jako prostředek inkluze*. Brno, 2013. **Magisterská diplomová práce**. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí práce Doc. PhDr. Jiří Němec, Ph.D. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/364770/pedf_m

Autorka se v magisterské diplomové práci zaměřuje především na poruchy autistického charakteru. Právě k autistickým poruchám vztahuje inkluzi a představuje termín edutainment. Práce je více praktická a je založena na experimentu, který analyzuje atraktivitu učebních metod pro účastníky vzdělávání a sleduje, jak se liší rozdíly v množství předaných informací v závislosti na zvolené vzdělávací technice.

3. Cíl diplomové práce

„Handicapovaný člověk pozná své skryté zdroje sil, až v momentě, kdy se s ním jedná jako s normálním.“ - Gottfried Keller

Hlavním cílem bakalářské práce je prozkoumat a popsat průnik inkluzivního a informačního vzdělávání a přinést koncept, který knihovnám (případně i nízkoprahovým centrům atp.) poslouží jako manuál, potažmo příručka, pro inovaci a rozšíření služeb. Nové služby, založené na principu posilování informační gramotnosti vybraných uživatelů, povedou k následné podpoře inkluzivního vzdělávání. Navzdory aktuálnosti obou témat (informační a inkluzivní vzdělávání) je prozatím jejich průniku věnována minimální pozornost, přitom s ohledem na důležitost informací a informační gramotnosti v tzv. informační společnosti je velmi pravděpodobné, že právě informační gramotnost a její metody mohou posloužit jako účinný nástroj pro podporu dětí a osob se speciálními vzdělávacími potřebami. **V diplomové práci se zaměřím primárně na děti, které navštěvují první stupeň základní školy.** Hlavní cíl práce je složen ze čtyř dílčích cílů:

- 1. Analyzovat inkluzi a její metody, které jsou využívány v tzv. hlavním vzdělávacím proudu.*
- 2. Představit informační vzdělávání (a gramotnost) jako nástroj inkluze.*
- 3. Určit oblasti a nástroje informační gramotnosti, které jsou vhodné pro cílovou skupinu.*
- 4. Návrh metodických listů zaměřených na posilování informační gramotnosti cílové skupiny.*

4. Metody zpracování diplomové práce

Bakalářská práce bude rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část bude vytvořena na základě analýzy a komparace relevantních zdrojů, pozornost budu věnovat především uplatňovaným metodám inkluzivního vzdělávání, současně stručně představím informační vzdělávání a jeho oblasti zájmu. Nadefinuji, které metody a aspekty informačního vzdělávání jsou vhodné pro cílovou skupinu. Praktická část bude navazovat na poznatky z teorie a nebudu dělat vlastní výzkum. **Výsledným produktem praktické části budou návrhy metodických listů,** založených na principu práce s informacemi, pro danou cílovou skupinu. Tyto listy budou navazovat na osnovu a probíranou látku prvního stupně základní školy a budou sloužit jako předloha, na jejímž základě bude možné vytvoření edukačních modulů informačního vzdělávání pro podporu inkluze a dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

5. Základní odborná literatura s ohledem na současný stav řešené problematiky

- 1) KOVÁŘOVÁ, Pavla. *Trendy v informačním vzdělávání. 1. vyd. Zlín: VeRBuM, 2012, 154 s. ISBN 978-80-87500-18-7.*

Kolektivní monografie popisuje a ukazuje trendy v informačním vzdělávání a predikuje jeho vývoj. Především první část knihy s názvem „*Inovace v tradici*“ přináší příspěvky z oblasti vzdělávání v knihovnách a představují knihovnu jako moderní vzdělávací instituci. Je nastíněno, jakým způsobem budou knihovny informačně vzdělávat své uživatele v budoucnu, jak se bude měnit obsah kurzů informačního vzdělávání, jak se mění potřeby uživatelů, atp.

- 2) HUSA, Jiří. *Informační technologie a změny paradigmat ve vzdělávání. 1. vydání. Praha: Nová Forma, 2015. 130 stran. ISBN 978-80-7453-559-8.*

Autor poukazuje na nutné změny ve vzdělávání, které si vyžaduje 21. století, za činitele nutných změn označuje internet, web a sociální sítě. V souvislosti s nutnými změnami přibližuje ideu informační společnosti a definici informační gramotnosti. V souladu se změnou paradigmat ve vzdělávání pojednává komplexně o všech dotčených stranách (školy jako celek, učitelé, žáci a studenti).

- 3) PROKOPOVÁ, Šárka a Eva BURDOVÁ. *Inkluze v zájmovém a neformálním vzdělávání, aneb, "Už vím, jak na to": studijní text ke stejnojmennému kurzu. Vyd. 1. Příbram: Elrond, 2012, 48 s. ISBN 978-80-260-2333-3.*

Autorky textu věnují pozornost inkluzi v zájmovém a neformálním vzdělávání, které představují jako podpůrnou metodu inkluze ve formálním vzdělávání. Publikace nabízí přehled možností a prostor, které jsou pro neformální vzdělávání vhodné. Dále je rozebráno několik druhů postižení, od smyslového, přes mentální, až po tělesné.

- 4) BUREŠOVÁ, Jarmila. *Informační vzdělání v knihovnách s přihlédnutím k potřebám sociálně vyloučených osob. Konference Kniha ve 21. století: téma "Budoucnost knihoven – trendy a směry", 15. - 16. února 2012. Opava: Slezská univerzita, 2012. s. 9-12 ISBN 978-80-7365-335-4. Dostupné také z: <http://bit.ly/1P7ePfz>*

Příspěvek v konferenčním sborníku přibližuje metody a postupy, které je vhodné využívat při informačním vzdělávání sociálně vyloučených osob. Pozornost je věnována především Romům, kteří jsou z různých důvodů považováni za sociálně vyloučení. Je nám představena práce, koncept a vize Knihovny města Ostravy, která je velmi aktivní v oblasti neformálního informačního vzdělávání.

- 5) **BLAŽKOVÁ, Božena a Vanda VANÍČKOVÁ. *Jak zařadit naši knihovnu mezi vzdělávací instituce, aneb, Informační vzdělávání uživatelů v teorii i v praxi.* V Hradci Králové: Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, 2013, 42 s. ISBN 978-80-7052-110-6.**

Publikace pojednává o informačním vzdělávání uceleně a komplexně. V úvodu je nastíněna vize, jakým směrem se knihovny ubírají a do jaké podoby se v souladu s akčními plány transformují. Je zmíněna a odůvodněna důležitost informačního vzdělávání. Autorky definují okruhy informačního vzdělávání a oblasti, které informační vzdělávání pokrývá. Dále je podroben rozboru vzdělávacího procesu v klasické formální škole a je navržen koncept, který pomocí metod informačního vzdělávání odstraňuje nedostatky klasické výuky.

- 6) **HAVLÍČKOVÁ, Daniela a Kamila ŽÁRSKÁ. *Kompetence v neformálním vzdělávání.* 1. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012, 22 s. ISBN 978-80-87449-18-9.**

Publikace je zaměřena výhradně na neformální vzdělávání, které je vnímáno jako podpůrný nástroj, který má za úkol rozvíjet klíčové kompetence. V souvislosti s neformálním vzděláváním řeší všechny zainteresované strany, tzn. jak účastníky, děti a mládež, tak i lektory a pracovníky. Je pojednáno o významu a smyslu neformálního vzdělávání a nechybí ani jeho rozsáhlá definice a dělení.

- 7) **ČERVENKA, Karel. *Zdroje a bariéry sociální inkluze dětí s poruchami chování z hlediska výchovných profesionálů.* 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 109 stran. ISBN 978-80-210-7562-7.**

Monografie je dělena do tří částí, první část je metodologická, druhá a třetí část je více teoretická. Jsou představeny metody, které radí, jak přistupovat k dětem trpícím poruchou chování nebo emocí. Poruchy chování jsou představeny z různých směrů a na tento problém je nahlíženo různými optikami. Celá třetí kapitola se věnuje vztahům, které jsou mezi dítětem a vyučujícím, jejich struktuře a stavbě. Právě vztahům je věnována výrazná pozornost a jsou považovány za základ kvalitního vzdělávání.

- 8) **BERKI, Jan, ed. *Jak podpořit výuku e-technologiemi.* 1. vydání. V Liberci: Technická univerzita, 2014. 272 stran. ISBN 978-80-7494-134-4.**

Autor v publikaci prezentuje proaktivní přístup k technologiím ve vzdělávání, technologie vnímá jako velmi účinný podpůrný prostředek klasické konvenční výuky. V úvodních kapitolách představuje možnosti, které (e-)technologie přináší do výuky a potenciál, který v sobě ukrývají. Následující kapitoly se věnují vždy vybranému předmětu a způsobům, jak lze tyto předměty inovovat pomocí technologií. Třetí kapitola rozebírá přímo využití technologií při edukaci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

- 9) NEUMAJER, Ondřej, Lucie ROHLÍKOVÁ a Jiří ZOUNEK. *Učíme se s tabletem: využití mobilních technologií ve vzdělávání*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 188 stran. ISBN 978-80-7478-768-3.

Kniha pojednává o možnostech využití mobilních technologií ve výuce a soustředí se primárně na mobilní a dotyková zařízení. Autoři nové technologie považují za pilíř moderního vzdělávání nejen ve výuce, ale i pro samotné pedagogy a jejich činnost. Celá druhá kapitola se věnuje správné implementaci tabletů do škol a jejich vhodnému výběru, na to navazuje kapitola třetí, která představuje příklady dobré praxe. Čtvrtá kapitola přináší nápady na aktivity, jak s tablety pracovat ve výuce (od mateřské, přes základní a střední, až po vysoké školy).